

Tekniikan Waiheita
ISSN 2490-0443
Tekniikan Historian Seura ry.
40. vuosikerta: 2
2022
<https://journal.fi/tekniikanwaiheita>

Eilinen elää Verlassa. Verlan tehdasmuseo toiminut 50 vuotta

Eero Niinikoski

To cite this article: Eero Niinikoski, "Eilinen elää Verlassa. Verlan tehdasmuseo toiminut 50 vuotta" Tekniikan Waiheita 40, no. 2 (2022): 25–30. <https://doi.org/10.33355/tw.122885>

To link to this article: <https://doi.org/10.33355/tw.122885>

Eilinen elää Verlassa. Verlan tehdasmuseo toiminut 50 vuotta

Eero Niinikoski¹

Suomen Kuvalehti julkaisi 1953 Verlasta reportaasin, jolla oli varsin enteellinen otsikko: ”Elävä teollisuusmuseo.” Artikkelin loppuun Verlan pahvitehtaan pitkäaikaisen naistyöntekijän herkkään lausahdukseen: ”Vaikka tää on vain tämmöne pien nuuskamyly, niin ikävä tät hylkyy tulee, jos tää lakkaa.”

Kuvalehden artikkeli ja työntekijän haikea kommentti kertovat, että ilmassa oli jo 1950-luvulla ennusmerkkejä tehtaan pysäyttämistä. Kun Verlan puuhiomo ja pahvitehdas siirtyivät 1959 yhteen työvuoroon ja nuorempi väki oli siirtynyt jo Kymiyhtiön päätehtaille Kuusankoskelle, alkoi olla selvää, että pyörät pysähtyvät Verlassa ennen pitkää.

Vanhan tehtaan lakkauttaminen tapahtui lopulta 18.7.1964, jolloin tuotannosta huolehti lähes eläkeikäinen henkilöstö. Runsaan 80 vuoden yhtäjaksoisen toimintansa aikana Verlan tehtaalla tuotettiin vaaleaa puupahvia noin 150 000 tonnia. Verlan korkeatasoista pahvia ostivat enimmäkseen kirjapainot ja kotelotehtaat. Pahvia vietiin parhaimmillaan yli 30:een maahan Etelä-Amerikkaa myöten.

Verlan museaaliin arvoihin kiinnitti ammattimiehen silmin ensimmäisenä huomiota kuusankoskelainen maisteri Veikko Talvi, jolla oli historioitsijan koulutus ja kokemusta lehdistöstä. Tultuaan nimitetyksi Kymiyhtiön ensimmäiseksi tiedotusmieheksi ja suuryhtiön henkilöstölehden Kymi-Yhtymän päätoimittajaksi hän ryhtyi tallentamaan ja julkaisemaan Verlaan liittyvää aineistoa. Tehtaan lopettamisvaiheessa Talvi valokuvasi eri työvaiheet tarkoin ja teki pitkäaikaisten työntekijöiden haastatteluja sekä hankki muuta muistitietoa.

Pahvitehtaan ollessa viimeisiä päiviä käynnissä heinäkuussa 1964 tehtaan koko prosessi tallennettiin hänen aloitteestaan 16 mm:n värifilmille. Näin oli tehtaan dokumentointi saatettu hyvälle tasolle, mutta kenelläkään ei ollut vielä tietoa siitä, mitä vanhoille tehdasrakennuksille ja koko ainutlaatuiselle ruukkikylälle tulisi tapahtumaan.

Talvella oli Verlan suhteen kuitenkin selkeä suunnitelma mielessään. Vuoden 1966 lopulla hän teki Kymiyhtiön johdolle ehdotuksen Verlan tehtaan säilyttämiseksi ja kunnostamiseksi tehdasmuseoksi. Perusteluissaan hän mainitsi muun muassa, että Kymenlaaksossa oli entuudestaan vain kaksi teollisesta toiminnasta kertovaa museota: raudan jalostuksen varhaisvaiheita esittelevä vasarapaja Ruotsinpyhtäällä ja Karhulan lasimuseo nykyisen Kotkan alueella.

Sen sijaan Kymenlaaksosta ja samalla koko valtakunnasta puuttui maamme siihen aikaan tärkeintä teollisuudenalaa, puunjalostusteollisuutta, esittelevä museo. Verla soveltui Talven mukaan kokonaisuudessaan tehdasmuseoksi erityisesti siksi, että tehtaan rakennukset, koneet ja tuotantomenetelmät olivat säilyneet sellaisenaan kuin ne olivat olleet 1800-luvun lopulla. Yleensä tehtaita uudistetaan ja laajennetaan, mutta Verlassa tämä ei ollut mahdollista, sillä Verlankoskesta saatava vesivoima ei olisi riittänyt suuremmalle tehdastoiminnalle.

¹ Kirjoittaja on kulttuurineuvos, joka toimi pitkään UPM-konsernin edeltäjäyhtiön Kymiyhtiön tiedotuspäällikkönä ja -johtajana sekä UPM-konsernin kulttuurijohtajana. Sivutoimenaan hän vastasi Maailmanperintökohde Verlan toiminnasta.

Kuva 1. Verlan tehdasmuseon isä on opetusneuvos Veikko Talvi (1911–2011). Talvi kuuluu kotimaakuntansa Kymenlaakson merkittävimpiin kulttuurivaikuttajiin. Kuva: Verlan tehdasmuseon arkisto.

Ehdotus ei tuottanut kuitenkaan heti tulosta, sillä teollisen perinteen suojeleminen ei ollut vielä 1960-luvulla Suomessa kovinkaan suuressa suosiossa. Ajatus jäi silti itämään, joskin Kymiyhtiön piirissä esiintyi näkemyksiä rakennusten purkamisesta ja luonnonkauniissa ympäristössä sijaitsevan tehdastontin kaavoittamisesta kesämökkialueeksi. Museointia edesauttoi huomattavasti se, että Verlaan siirrettiin 1967 Kymiyhtiön henkilökunnan lomakylä, joka oli sijainnut siihen asti naapurikunnan Iitin Vuolenkoskella. Lomakylä otti käyttöönsä isännöitsijän entisen asuinrakennuksen, Patruunan pytingin, joka muutettiin ravintolaksi, sekä muutamia tyhjilleen jääneitä työntekijöiden asuntoja, jotka soveltuivat hyvin lomamökeiksi.

Museointipäätökseen ulkopuolista apua

Lopullinen museointipäätös syntyi kuitenkin yllättäen. Verlaan tuli 11.6.1969 vierailulle Kymiyhtiön englantilaisen tytäryhtiön Star Paper Limitedin johtokunta, ja isäntänä toimi Kymiyhtiön silloinen hallitus. Käynnin aikana brittityhtiön puheenjohtaja John C. Burgess ihasteli tehtaan konesalia ja kysäisi yllättäen isänniltään: ”Onko teille koskaan tullut mieleen, että tästä voisi tehdä museon?” Vierailun isännät, Kymiyhtiön hallituksen puheenjohtaja Mika Tiivola ja yhtiön toimitusjohtaja Kurt Swanlung, katsahivat toisiaan ja vastasivat hieinan hämillisen oloisina: ”Onhan siitä ollut puhetta jo pidempään.” Todettakoon vielä, että samana iltana asetettiin museotoimikunta ja todettiin museon avaamisen sopivaksi ajankohdaksi vuoden 1972 kevät, jolloin tuli kuluneeksi 100 vuotta sekä Kymiyhtiön että Verlan puuhiomon perustamisesta.

Museon suunnitteluvaiheessa kuultiin muun muassa Muinaistieteellisen toimikunnan, nykyisen Museoviraston pääjohtajan, valtionarkeologi Nils Cleven näkemyksiä hankkeesta. Tutustuttuaan Verlaan syksyllä 1969 hän totesi näkemänsä ylittäneen kaikki odotukset ja Verlan tehtaan olevan alkuperäisyydessään ainutlaatuinen Suomessa ja kaipaavan museomielessä yllättävän vähän muutoksia. Veikko Talven mukaan Cleve oli Verlasta niin vaikuttunut, että totesi ruukkimiljöönsä olevan ainutkertaisuutensa puolesta verrattavissa lähinnä vain Wasa-laivaan Tukholmassa.

Museotoimikunta piti puolestaan tärkeänä, että tehdas voitiin esitellä vieraille sellaisena kuin se oli ollut toimiessaan. Niinpä toimikunnan yksimielinen päätös oli, ettei Verlan tehtaalle tuotaisi mitään sinne kuulumattomia esineitä. Tämä oli tärkeä päätös ajatellen myöhempiä aikoja, jolloin tehtaan alkuperäisyydellä oli keskeinen merkitys sen tullessa hyväksytyksi UNESCO:n maailmanperintöluetteloon.

Verlan tehdasmuseon vihkiäiset olivat osa Kymiyhtiön 100-vuotisjuhlavuoden ohjelmistoa vuonna 1972. Verlan satavuotias ruukki vihittiin Suomen ensimmäiseksi tehdasmuseoksi 14. toukokuuta. Museon ylläpitäjien oli vaikeaa arvioida, millaisen vastaanoton uusi mutta sijainniltaan syrjäinen museo tulisi saamaan. Suomessa oli tuohon aikaan kuutisensataa museota, joten kävijöistä kilpailtiin ankarasti. Ensimmäisenä kesäkautena kävi kuitenkin ilmi, että Verlan tapaisella miljöömuseumilla oli luonteva paikkansa suomalaisten museoiden piirissä. Tästä oli osoituksena huomattava kävijämäärä, joka kohosi vuonna 1972 lähes 8 000 vieraaseen. Seuraavina kesinä vierailijamäärä kasvoi jatkuvasti ollen vuonna 1980 noin 12 000 kävijää.

Tämän jälkeen kävijämäärä pysyi tasaisesti 10 000:n tuntumassa pudoten lamavuonna 1991 yllättäen ensimmäisen vuoden tasolle ja pysyen siinä kesään 1997, jolloin kävijämäärä peräti kaksinkertaistui. Tähän oli syynä Verlan nimeäminen UNESCO:n maailmanperintöluetteloon 7.12.1996. Sen jälkeen kävijämäärät ovat pysyneet korkeina kohoten vuonna 2004 lähes 22 000 vieraaseen. Kesällä 2014 saavutettiin ulkomaisten vieraiden kohdalla ennätys, kun heitä tuli 1 158 henkilöä 60 eri maasta. Kaukaisimmat kävijät saapuivat Australiasta, Uudesta Seelannista, Chilestä ja Brasiliasta.

Museolla pieni henkilökunta

Verlan tehdasmuseota on hoidettu koko sen puolivuosisataisen toiminnan ajan varsin pienellä henkilökunnalla. Itseoikeutettuna oppaana toimi alkuaikoina Verlan mylläri Esko Pukkila, joka tunsu tehtaan juurta jaksain, sillä hän oli toiminut pitkään tehtaalla varamiehenä oman työnsä ohella. Pukkilaa seurasi pääoppaana Jussi Lemminkäinen, joka työskenteli sitä ennen Jaalan seurakunnan suntiona. 30-vuotisen opasuran aikana Jussi Lemminkäinen laski vetäneensä 30 000 kierrosta.

Kesäoppaat ovat olleet Verlassa tärkeässä roolissa. Tähän tehtävään on pestattu yleensä opiskelijoita, koska vieraskieliset opastukset ovat onnistuneet heiltä helpoiten. Ulkomaalaisia vieraita ajatellen museon esittelyfilmistä on ollut käytettävissä useita kieliversioita. Myöhemmin digitaalinen esitystekniikka on tarjonnut mahdollisuuden lisätä vaikkapa englanniksi puhuttuun versioon saksan- tai kiinankieliset alatestit.

Nykyinen museonjohtaja Ville Majuri aloitti 2012. Hän toimi aiemmin Verlan kiinteistö-mestarina vuodesta 2002 lähtien. Vuonna 2011 Verlan museoamanuenssiksi nimitettiin Jaana Rannanpää. Hänellä oli tuntumaa Verlasta jo aiemmilta vuosilta, jolloin hän hoiti muun

Kuva 2. Verlan mylläri Esko Pukkila (1920–2006) oli Verlan tehdasmuseon ensimmäinen opas ja myöhemmin museon suosittu pääopas. Kuvassa oikealla Verlan tehtaan ensimmäinen myllyrakennus ja vasemmalla tukkiränni, joka purettiin 1990-luvulla. Kuva: Verlan tehdasmuseon arkisto.

muassa museon kokoelmatyötä. Heidän lisäksi museon henkilökuntaan on kuulunut kesäaikana oppaita ja puutarhaväkeä sekä eri oppilaitosten restaurointipiskelijöitä.

Ensimmäisen kerran Verlan liittämistä UNESCO:n maailmanperintöluetteloon keskusteltiin 1986, jolloin Suomi valmisteli 1972 solmitun maailmanperintösopimuksen ratifiointia. Pari vuotta myöhemmin Museovirasto nimesi Verlan yhdeksi ehdokkaaksi luetteloon. Ehdolla olivat myös Fagervikin ruukinkartano sekä Alvar Aallon suunnittelema Sunilan sellutehdas asuntoalueineen.

Jotta hankkeessa voitiin edetä, Verlan tehdasmuseon silloinen omistaja Kymmene Oy² teki 1991 aloitteen koko museoalueen suojelusta. Valtioneuvosto hyväksyi suojelupäätöksen 1993. Tämän jälkeen UNESCO:n Pariisissa toimivan maailmanperintökeskuksen nimeämät arvioitsijat ryhtyivät laatimaan selvityksiään. Niistä keskeisimmässä asemassa oli riippumattoman asiantuntijaorganisaation ICOMOSin³ arviointi.

² Myöhemmin UPM-Kymmene Oyj

³ ICOMOS eli International Council on Monuments and Sites on kansainvälinen asiantuntijajärjestö, jonka tehtävänä on kulttuuriperintöön kuuluvien kohteiden konservointi ja suojelu.

Kuva 3. Verlan puuhiomo ja pahlitehdas entisessä Jaalan pitäjässä, nykyisessä Kouvolaassa, täyttää 150 vuotta 2022. Kuvassa tehtaan komea kuivaamorakennus ja oikealla pahlitehdas, joiden suunnittelija on viipurilainen arkkitehti Eduard Dippell. Verlan vihittiin Suomen ensimmäiseksi tehdasmuseoksi keväällä 1972. Unescon maailmanperintökohteeksi Verla nimettiin 1996. Kuva UPM Keskusarkisto.

Lopullinen päätös Verlan nimeämisestä Suomen neljänneksi maailmanperintökohteeksi tapahtui maailmanperintökomitean kokouksessa Meksikon Meridassa 7. joulukuuta 1996. Tuolloin UNESCO:n luettelossa oli vajaat 500 kohdetta – nykyisin niitä on lähes 1 200. Teollisuushistoriallisia kohteita oli vain muutama. Verla oli ainoa puunjalostusteollisuutta edustava kohde, jollainen se on edelleen.

Verlan tärkeimpänä ansiona listalle pääsyyn arvioitsijat pitivät sen alkuperäisyyttä, mikä on teollisuuslaitokselle harvinaista. Tutkijoita kiinnosti myös se, että tehdasta ympäröivässä ruukkikylässä on nähtävissä laaja työväenasuntojen kokonaisuus, jauhomyllyt, Verlankoski voimalaitoksineen sekä uitto- ja sahaustoimintaan liittyvät rakennukset. Merkittävänä täydennyksenä teollisen toiminnan aikaan pidettiin lisäksi Verlankosken tuntumassa sijaitsevaan pystysuoraan kallioseinään tehtyä esihistoriallista kalliomaalausta, jonka iäksi on arvioitu 6 000–7 000 vuotta.

Brittiläinen museualan auktoriteetti Sir Neal Cossons ennusti 2000-luvun alkupuolella:

Seuraavien 500 vuoden ajan ihmiset tulevat katsomaan vanhoja tehtaita, entisiä kaivoksia, rautateitä sekä muita teollisuusperinnekohteita aivan samaan tapaan kuin he nyt käyvät ihastelemaan muinaisten kulttuurien arvokkaimpia muistomerkkejä Egyptissä, Italiassa, Kiinassa ja Perussa.

Verla on tällainen vaelluskohde jo tänään: 50 vuoden aikana tehdasmuseossa on vierailut 612 394 koti- ja ulkomaista kävijää.